

тонахождение обследованного района на две группы: более раннюю — типа Каменки, хронологически соответствующего первому и второму периодам днепро-донецкой культуры, и поздненеолитическую группу (Пчелица и др.), по материалам близкую к поселениям типа Пустынка 5 более южных территорий Поднепровья. При решении вопроса культурной принадлежности исследованных памятников северной Украины автором кроме визуального сопоставления материалов применен метод статистического сравнения орнаментов на керамике и выведение индекса родственности комплексов. Как это видно из таблиц, поселения типа Каменки северной Киевщины полностью входят в круг днепро-донецких памятников Украины и Юго-Восточной Белоруссии.

Ю. М. МАЛЕЕВ

Мегалітичні гробниці на Тернопільщині

Культура кулястих амфор відома досі на Західному Поділлі тільки з поховань і випадкових знахідок¹. Важливою групою пам'яток III тисячоліття до н. е. на цій території є мегалітичні поховання в кам'яних гробницях.

Незначна кількість фактичного матеріалу не дозволяє достатньою мірою висвітлити проблему суспільного ладу племен, що тут жили. Тому цінними є нові археологічні знахідки, що доповнюють наші відомості про цю культуру, з двох поховань в кам'яних гробницях, досліджених восени 1964 р. поблизу сіл Довге і Хартонівці на Тернопільщині розвідкою Інституту суспільних наук Львівського університету².

Гробниця в с. Довге. Восени 1964 р. під час орання поля в ур. Збич близько с. Довге Теревельського району Тернопільської області випадково знайдено кам'яну гробницю, віко якої було знято трактористами. Вміст гробниці був порушений працівниками райвідділу міліції та мешканцями, які передали в Тернопільський краєзнавчий музей фрагменти двох горщиків, кістяну пряжу, крем'яні сокиру і жовно, знайдені в гробниці.

Ур. Збич являє собою південно-західний схил підвищення над старою заплавиною р. Серет. Гробниця виявлена на віддалі близько 800 м від річки і близько 1 км на захід від с. Довге

Віком гробниці (рис. 1, I—III) служила прямокутна плита, розміром близько 1,4×2,65 м і завтовшки 4—6 см. Вона лежала похило з південного сходу на північний захід і з південного заходу на північний схід і залягала на глибині 0,18—0,42 м від сучасної поверхні ґрунту. Гробниця була складена з поставлених на ребро кам'яних плит завтовшки 4—6 см, що оточували неправильним прямокутником простір, розміром 0,74—0,98×2 м. Дном гробниці служила суцільна плита завтовшки 3—4 см, прямокутної форми, розміром 0,72—0,96×2 м, покладена горизонтально на глибині 1,11 м від сучасного горизонту (глибина гробниці всередині 0,62—0,85 м). На внутрішній поверхні віка збереглися сліди примикання до стінок і неправильний прямокутник темнішого кольору, що відповідав розмірам гробниці. Встановлено, що віко

¹ І. К. Свешников. Мегалітичні поховання на Західному Поділлі. Львів, 1957; його ж. Підсумки дослідження культури бронзової доби Прикарпаття і Західного Поділля. Львів, 1958, стор. 13 (див. карту).

² Розвідка працювала у такому складі: І. К. Свешников (керівник), О. С. Тур, Ю. М. Малеев та працівники Тернопільського краєзнавчого музею (Є. А. Харитонов і І. П. Герета).

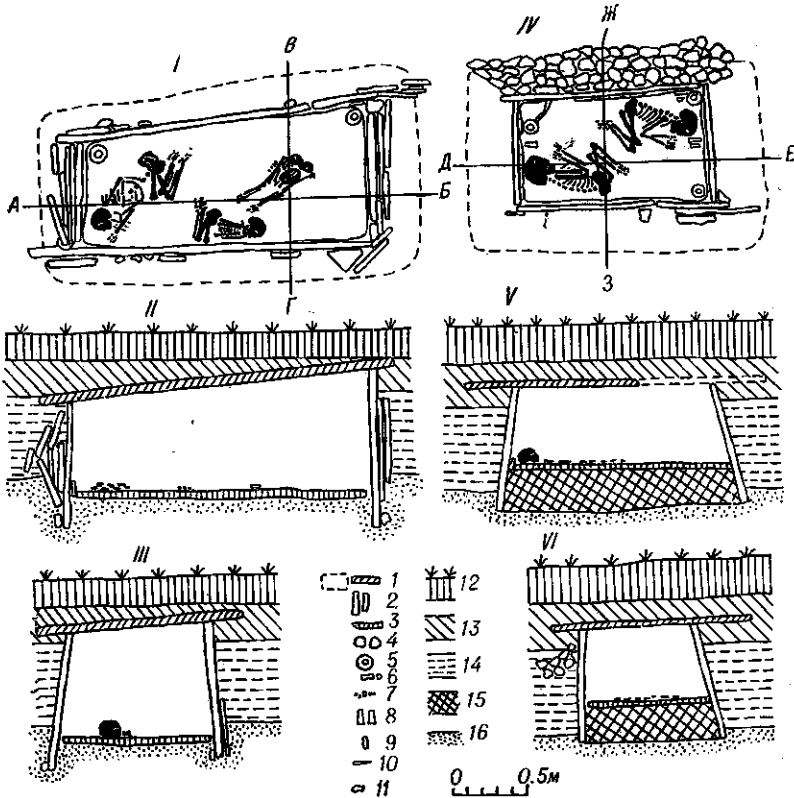

Рис. 1. Плани та розрізи гробниць поблизу сіл Довге і Хартонівці:

I. План гробниці в с. Довге; II. Розріз гробниці в с. Довге по лінії А—Б; III. Розріз гробниці в с. Довге по лінії В—Г; IV. План гробниці в с. Хартонівці; V. Розріз гробниці в с. Хартонівці по лінії Д—Е; VI. Розріз гробниці в с. Хартонівці по лінії Ж—З.

Умовні позначення:

1 — віко гробниці; 2 — стінки гробниці; 3 — дно гробниці; 4 — каміння; 5 — кераміка; 6 — людські кістки; 7 — янтарні намистини; 8 — крем'яні сокири; 9 — крем'яний ніж; 10 — кістяна проколка; 11 — крем'яний відщеп; 12 — орний шар; 13 — чорнозем; 14 — суглинок; 15 — земля, підсилана під дно гробниці; 16 — материк.

гробниці виступало за її стінки приблизно на 20 см. Північно-західна і південно-східна (короткі) стінки ззовні були укріплені великими кам'яними плитами, поставленими на ребро. Щілини між дном і стінками були замазані просушеною глиною. Стінки гробниці опускались в ґрунт на 17—23 см нижче її дна. Верхній край стінок має незначний нахил до середини гробниці. По причині залягання дна на не порушеному шарі материкової глини можна вважати, що для встановлення стінок були вириті рови, які оточували дно гробниці³. Рови для укріплення заповнювались кількома рядами плит і кусків каменя і були ширші за окремі плити стінок. Під зовнішніми плитами стінки в східному куті гробниці знайдено розбиту на дрібні фрагменти янтарну намистину.

На дні гробниці знаходилось три кістяки (позначені на рис. 1, I як кістяки а, б, в). Кістяк а займав південно-західну частину гробниці. Він належав жінці віком 35—40 років⁴, покладений на спину із зігнутими в ліктях руками і, очевидно, зігнутими в колінах ногами. На місці поховання збереглися в не порушеному стані череп і кістки верхньої частини тіла, за виключенням довгих кісток рук. Фаланги пальців лівої руки,

³ Сліди ровів у ґрунті простежити не вдалось в зв'язку з тим, що їх простір був заповнений вертикально поставленими плитами.

⁴ Визначення зроблено кандидатом біологічних наук Т. С. Кондукторвою.

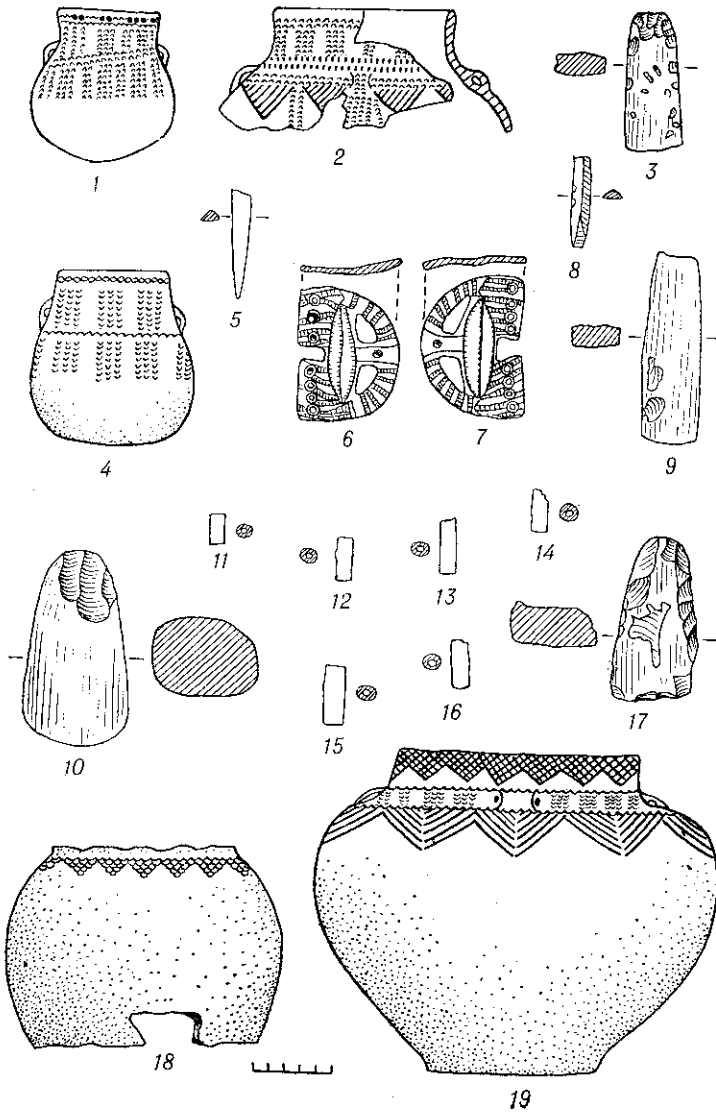

Рис. 2. Інвентар з поховань поблизу сіл Довге і Хартонівці:
 с. Хартонівці: 1, 2, 4 — кераміка; 3, 9 — крем'яні сокири; 5 — кістяна
 проколка; 8 — крем'яний ніж.
 с. Довге: 6, 7 — кістяні пряжки до пояса; 10 — крем'яне жовно; 11—16 —
 намистини з бурштину; 17 — крем'яна сокира; 18—19 — кераміка.

що лежала в анатомічному порядку перед обличчям похованої, вказують на те, що руки покійниці були обернені кістями до голови. За аналогією з іншими похованнями в кам'яних гробницях культури кулястих амфор слід вважати, що ноги похованої були зігнуті в колінах. Біля лівого плеча, шийних хребців і нижньої щелепи кістяка знайдено 10 янтарних трубчатих намистин (рис. 2, 11—16), аналогічних виявлених під плитами гробниці у її східному куті. До кістяка *a*, мабуть, відносяться і дві кістяні пряжки (рис. 2, 6, 7), знайдені в середній частині гробниці, в землі, перекопаній дослідниками. За спиною похованої в північному куті гробниці стояла одна глиняна посудина (рис. 2, 19). Лобові кістки і перенісся черепа зберегли сліди вогню. Під верхньою частиною грудної клітки виявлено дрібні шматки дерев'яного вугілля. Аналогічні

спостереження зроблено в похованні неподалік с. Войцехівка (тепер Колосівка) Житомирської області⁵.

Кістяк *б* знаходився в середній частині гробниці, біля її південно-західної стінки. На місці поховання збереглися кістки верхньої частини тіла (крім черепа) і фалангів пальців ніг. На основі їхнього положення вдалось встановити, що похований лежав скорчено на лівому боці головою на південний схід. Його руки були зігнуті у ліктях, а ноги підігнуті п'ятами до ягодиць. Стать і вік похованого на основі збережених кісток встановити не вдалось.

Кістяк *в* знаходився в південно-східній частині гробниці. Збережені на місці поховання кістки лежали у такому порядку: на кістках тазу і лівій стегновій кістці лежали ребра, хребці, ключиці і кістки зігнутої лівої руки, що збереглися в анатомічному порядку. Фаланги пальців правої руки знаходились біля лівого тазостегнового (кульшевого) суглоба. На основі аналогій⁶ такого розташування кісток можна твердити, що небіжчик похований в сидячому положенні, з витягнутими на захід ногами, спиною на схід, з зігнутими в ліктях і схрещеними на животі руками, пальці яких знаходились біля тазостегнових суглобів. У східному куті гробниці за спиною кістяка *в* стояла глиняна посудина (рис. 2, 18).

Крім згаданого інвентаря в гробниці ще були виявлені крем'яна сокира (рис. 2, 17) і жовно (рис. 2, 10).

Гробниця з с. Хартонівці. Восени 1958 р. в ур. Другі гони, недалеко від с. Хартонівці Заліщицького району, Тернопільської області під час орання поля була зрушена верхня плита кам'яної гробниці, яку дослідив учитель середньої школи м. Заліщики О. С. Тур з учнями — членами історико-краєзнавчого гуртка. В гробниці знайдено два горщики (рис. 2, 1, 4) і дві крем'яні сокири (рис. 2, 3, 9)⁷. Гробницю знову покрили віком і засипали землею. Остаточоно вона була досліджена в жовтні 1964 р.

Гробниця була розташована на північному схилі невеликого підвищення на відстані близько 1 км від с. Хартонівці. Вона була складена з плит рожевого вапнякового пісковика. Її віко (прямокутна плита, розмірами 1,35×2,05 м і завтовшки 3 см) знаходилось на глибині 0,4 м від сучасної поверхні ґрунту. На його зворотному боці виразно видно прямокутник світлішого кольору, який відповідав розмірам гробниці. Завдяки цьому вдалося встановити, що віко виступало за межі гробниці на 0,25—0,35 м. Гробниця орієнтована по лінії північний захід — південний схід. Її стінки складались з поставлених на ребро плит, завтовшки 2—4 см (рис. 1, IV—VI). Верхній край стінок мав незначний нахил до середини гробниці. Із зовнішнього боку стінки були укріплені поставленими на ребро плитками. За однією з довгих (північно-східною) стінок гробниці знаходився завал з каміння (від 5×7 до 18×13 см) неправильної форми. Вони залягали в два, місцями в три ряди (один над одним), в напрямку від стінки гробниці. Дном гробниці служила прямокутна плита (0,83×1,46 см), що залягала на глибині 0,95 м від сучасного горизонту нижче віка гробниці на 0,48—0,53 м. Щілини між стінками гробниці і її дном були заповнені поставленими на ребро плитками і місцями замазані просушеною глиною. Нижній бік стінок знаходився на 0,25—0,3 м нижче дна. Простір між материком, на яко-

⁵ І. Ф. Левицький. Домовина кінця неолітичної доби на побережжі середньої течії р. Случі (с. Колодяжне на Волині).— Записки ВУАК, т. I. К., 1930, стор. 159—178.

⁶ С. Городниця, Тернопільської області («Kurier Poznański», 1925, № 321; «Z otchłani wieków», т. I, 1926, стор. 14); с. Колодяжне, Житомирської області (І. Ф. Левицький. Вказ. праця).

⁷ Інвентар поховання зберігається в музеї Заліщицької середньої школи ім. О. Маковея. Положення кістяків та знайденого біля них інвентаря зафіксовано в журналі гуртка (О. Тур. Знахідка.— «Войовничий атеїст», 1964, № 8 (47), стор. 34—36).

му стояли стінки, і дном гробниці був заповнений сірою мшаною землею.

На основі спостережень, зроблених О. С. Туром в 1958 р., і речей, знайдених розвідкою 1964 р. в непорушеному стані (частина горщика у східному куті гробниці (рис. 2, 2), кістяне вістря (рис. 2, 5), крем'яні відщепок і ніж (рис. 2, 8), окремі кістки дорослого чоловіка і дитини⁸), відтворено таку картину поховання: в гробниці знаходились два кістяки, що лежали в скорченому положенні. Чоловічий був орієнтований головою на північний захід, лежав на лівому боці, дитячий — також на лівому боці, головою на південний схід. Перед чолом чоловічого кістяка знаходилась більша крем'яна сокира (рис. 2, 9), а дещо ближче до північного кута гробниці — горщик (рис. 2, 1). В східному куті гробниці за черепом дитячого кістяка стояв горщик (рис. 2, 2), біля якого лежали крем'яний відщепок і кістяне вістря (рис. 2, 5). Перед чолом цього кістяка лежала менша крем'яна сокирка (рис. 2, 3) і крем'яний ніж (рис. 2, 8). В протилежному куті гробниці стояв ще один горщик (рис. 2, 4). При остаточній розчистці дна гробниці під чоловічим кістяком знайдено кілька шматків деревного вугілля, а серед його кісток — фрагмент кабанячого ікла. Аналогічні поховання відомі з поховань в Чорноконцях і Глубічку Тернопільської області⁹.

Інвентар гробниць в селах Довге і Хартонівці складається з крем'яних і кістяних знарядь, кераміки та кістяних і янтарних прикрас.

В склад крем'яного інвентаря поховань входять:

1. Клиновидна, чотирикутна в поперечному розрізі сокира з сірого з чорними плямами кременю, з дбайливо відшліфованою поверхнею з гробниці в с. Хартонівці (рис. 2, 9). Довжина її 14,6 см, ширина обуха 2,2 см, ширина леза 3,5 см.

2. Клиновидна, чотирикутна в розрізі сокирка з чорного кременю з с. Хартонівці (рис. 2, 3). Уся поверхня ретельно відшліфована, тільки на обухній частині залишені незгладжені фасетки поверхневої ретуші. Довжина 8,7 см, ширина обуха 2,2 см, ширина леза 3,5 см. Аналогічна сокира походить з поховання в с. Глубічок¹⁰.

3. Клиновидна, чотирикутна в поперечному розрізі сокирка з гробниці в с. Довге (рис. 2, 17), виготовлена з молочно-сірого з білими плямами кременю. Широкі боки сокирки відшліфовані, вузькі — оббиті, біля обуха також оббиті. Довжина 10 см, ширина леза 5 см, ширина обуха 2,3 см. Подібні сокири відомі з поховань в селах Межирічі Ровенської області¹¹ і Анета Житомирської області¹².

4. Жовно з чорного кременю, грушевидної форми з гробниці у Довгому (рис. 2, 10). Біля вузького кінця — негативи трьох відбитих пластин. Довжина 12,2 см.

Кістяні вироби з гробниць у селах Хартонівці і Довге репрезентовані такими знахідками:

1. Рогове вістря з Хартоновців має вигляд майже трикутної в розрізі палички з нерівною поверхнею (рис. 2, 5). Довжина 7 см.

2. Дві парні пряжки до пояса виготовлені з тонкої кістяної пластинки з с. Довге (рис. 2, 6, 7). Обидві підкововидної форми з неправильно прямокутним вирізом в середній частині основи і двома підтрикутними вирізами у верхній частині пряжки. З обох боків прямокутного вирізу, в основі пряжок, розміщені округлі просвердлені отвори, а у верхній частині перемички, що розділяє підтрикутні вирізи, на обох

⁸ Кістки визначені Т. С. Кондукторвою.

⁹ І. К. Свешніков. Мегалітичні поховання на Західному Поділлі, стор. 25, 27.

¹⁰ Там же, табл. II, 4, 9.

¹¹ Зберігається в Острозькому краєзнавчому музеї (інв. № 719).

¹² І. Ф. Левицький. Пам'ятки мегалітичної культури на Волині.— Антропологія, т. II, К., 1928, табл. II, 12.

екземплярах знаходиться по одному округлому такому отвору. Зовнішня поверхня пряжок згладжена і покрита нарізним орнаментом: півкруглими та горизонтальними лініями з примикаючими до них зубцями та мотивом «драбинок» з двох паралельних ліній, сполучених поперечними нарізами. Обидві пряжки різняться незначними деталями орнаменту та розмірами. Довжина основи одного екземпляра 8,2 см, другого — 7,7 см, висота однієї пряжки 6 см, другої — 6,2 см. Товщина обох екземплярів 3—4 мм. Зворотні боки зрізані, незгладжені. Поверхня білого з жовтим відтінком кольору. Пряжки виготовлені з вивареної кістки. Аналогічні пряжки відомі в уламках з Чорноконець, Тернопільської області¹³ та в двох екземплярах з місцевості Долхешті Марі (Румунія)¹⁴. Близькі аналогії відомі з Увисли (Тернопільська область)¹⁵ та з місцевості Кассево (Польща)¹⁶.

Янтарні прикраси представлені 10 намистинами з с. Довге (рис. 2, 11—16). Вони мають циліндричну трубчасту форму; їх довжина 2—3,7 см, діаметр 0,9—1,4 см. Намистини округлі або овальні в перетині, з поздовжнім округлим у плані отвором, діаметром 0,4—0,6 см. Поверхня покрита товстою жовтою коркою, що утворилась внаслідок розкладу янтарю в землі. В окремих екземплярах янтар настільки розклався, що намистина складається з суцільної корки і розсіпається при дотику. П'ять намистин збереглись повністю, за винятком невеликих пошкоджень, шоста обломана з одного кінця, решта розсипалась на дрібні фрагменти. Аналогічні янтарні намистини походять з поховання I (кістяк VI), близько Сверчина (Польща)¹⁷, з Богуцина (Польща)¹⁸ та з поховань в селах Анега¹⁹ і Склабів²⁰ Житомирської області.

Кераміка з гробниць поблизу сіл Довге і Хартонівці представлена такими посудинами:

Амфора з с. Довге (рис. 2, 19), з рівним, чуть опуклим в середній частині дном, більш опуклими стінками і циліндричною шийкою. Край вінець обломаний. На переході шийки в тулуб посудини — чотири невеличкі вушка з поперечними округлими отворами. Шийка під краєм вінець прикрашена косими нарізними лініями, що утворюють мотив звисаючих трикутників, покритих косо розміщеними ромбами. Нижче основи шийки — два горизонтальних рядки півкруглих заглиблених ліній. Простір між ними заповнений групами півкруглих заглиблень, що утворюють потрійні вертикальні стрічки. Верхня частина тулуба орнаментована мотивом «обернутої ялинки», утвореної рядом звисаючих трикутників. Поверхня темно-коричнева, підложена, глина з домішкою товчених черепашок. Заглиблення орнаменту заповнені білою вапняковою масою. Висота 20 см, діаметр вінець 15 см, діаметр дна 10,3 см, максимальний діаметр тулуба 25 см.

Друга амфора з с. Довге (рис. 2, 18) має кулястий тулуб, який прикрашено у верхній частині рядом звисаючих трикутників, покритих мотивом «риб'ячої луски». Шийка і дно горщика не збереглись. Заглиблення орнаменту заповнені білою вапняковою масою. Зовнішня поверхня чорна, з сірими плямами, лощена, внутрішня — світло-коричнева,

¹³ L. Kozłowski. Młodsza epoka kamienna w Polsce. Lwów, 1924, табл. XXV, 5.

¹⁴ М. Дину. К вопросу о культуре шаровидных амфор на территории Молдовы.— Dacia, т. IV. Bucarest, 1960, рис. 5, 3, 4.

¹⁵ L. Kozłowski. Młodsza epoka kamienna w Polsce, табл. XXV, 2, 3.

¹⁶ W. Antoniewicz. Z dziedziny archeologii ziem Polski.— Światowit, t. XVII. Warszawa, 1938, рис. 10.

¹⁷ L. Kozłowski. Groby megalityczne na wschód od Odry. Kraków, 1921, табл. X, 13.

¹⁸ Там же, табл. X, 8.

¹⁹ І. Ф. Левицький. Пам'ятки мегалітичної культури на Західному Поділлі, стор. 200.

²⁰ Там же, табл. II, 6.

згладжена. Глина з домішкою товчених черепашок. Максимальний діаметр тулуба 17,2 см. Подібні посудини відомі з поховань в селах Велика Мукша Хмельницької області²¹, Застав'я²² і Слобідка Кошиловецька²³ Тернопільської області та Лепесівка Житомирської області²⁴.

Амфорка з с. Хартонівці (рис. 2, 1) має циліндричну шийку, рівно зрізаний край вінець, кулястий тулуб і два невеликі петельчасті вушка, розміщені на переході шийки в тулуб. Під краєм вінець — два горизонтальних ряди півкруглих заглиблень. Верхній ряд орнаменту в кількох місцях перерваний розміщеними по два-три в ряд округлими наскрізними отворами. Шийка і верхня частина тулуба орнаментовані фестонами з подвійних і потрійних вертикальних рядів півкруглих вдавлень. На лінії вушок фестони перетинаються двома горизонтальними (дещо скошеними) рядами півкруглих вдавлень. Поверхня темно-коричнева з чорними плямами, лощена. Глина з домішкою дрібного піску. Висота 9,6 см, діаметр вінець 6,5 см. Аналогічна за формою посудина відома з Слобідки Кошиловецької Тернопільської області²⁵.

Фрагмент амфори з циліндричними вінцями і кулястим тулубом з с. Хартонівці (рис. 2, 2). Біля основи вінець — чотири невеликі петельчасті вушка. Вінця і верхню частину тулуба прикрашено горизонтальними рядами півкруглих вдавлень і звисаючими від них фестонами з вертикальних рядів півкруглих вдавлень. На переході вінець в тулуб — два ряди коротких вертикальних заглиблень. На рівні вушок — ряд косо заштрихованих трикутників. Поверхня коричнева, лощена, глина з домішкою дрібних зерен піску. Діаметр вінець 11,2 см.

Амфорка з циліндричними вінцями, кулястим тулубом, сферичним дном і двома вушками з с. Хартонівці (рис. 2, 4). Під краєм вінець — орнамент у вигляді ромбів, утворених двома зигзагоподібними лініями. На шийці і верхній частині тулуба — фестони з потрійних вертикальних рядів кутовидних заглиблень. Нижче лінії вушок фестони розділені горизонтальним рядом півкруглих заглиблень. Поверхня темно-коричнева, з чорними плямами, лощена. Глина з домішкою піску. Висота 10,8 см, діаметр вінець 6,8 см. Амфорка за своєю формою близька до посудини з поховання в с. Слобідка Кошиловецька²⁶.

Розглянутим знахідкам з сіл Довге і Хартонівці знаходимо аналогії серед пам'яток культури кулястих амфор, поширеної на території Східної Німеччини, Польщі, Чехословаччини, Молдови в Румунії та в західній частині УРСР (на Волині і Поділлі), зокрема серед пам'яток східної групи цієї культури²⁷ — на Волині й Поділлі.

Описані поховання є першими за останній час (після дослідів кінця XIX ст.) документованими об'єктами культури кулястих амфор на Поділлі. Вони значно доповнюють наші відомості про побудову самих гробниць, характер їх інвентаря і обряд поховання цієї недостатньо дослідженої культури.

²¹ Ю. Сіцінський. Матеріали по археології Західного Поділля.— Записки ВУАК, т. I. К., 1930, рис. 6.

²² W. Antoniewicz. Z dziedziny archeologii ziem Polski.— Swiatowit, t. XVII, рис. 60.

²³ Там же, рис. 64.

²⁴ І. Ф. Левицький. Пам'ятки мегалітичної культури на Західному Поділлі, табл. III, 10.

²⁵ W. Antoniewicz. Z dziedziny archeologii ziem Polski.— Swiatowit, t. XVII.

²⁶ Там же, рис. 62.

²⁷ T. Wisłański. Próba wyswietlenia genezy tzw. kultury amfor kulistych.— «Archeologia Polski», t. VII, z. 2. Wrocław — Warszawa — Krakow. 1963.

Мегалитические гробницы на Тернопольщине

Резюме

Важной группой памятников III тысячелетия до н. э. на территории Западной Подолии являются погребения культуры шаровидных амфор, известные до сих пор на этой территории исключительно из погребений и случайных находок. Поэтому очень важны новые археологические находки, относящиеся к этой культуре. Такой новый фактический материал дали два погребения в каменных гробницах, исследованные осенью 1964 г. разведкой Института общественных наук Львовского университета близ сел Довге и Хартоновцы на Тернопольщине.

Гробница в с. Довге Тербовельского р-на была обнаружена в ур. Збыч на юго-западном склоне возвышенности над старой поймой р. Серет. Крышкой гробницы служила прямоугольная плита. Стенки гробницы были составлены из поставленных на ребро каменных плит. Цельная плита, положенная горизонтально, служила дном, на котором находились три скелета. Находящийся в юго-западной части гробницы женский скелет лежал в скорченном положении. В верхней части скелета найдено 10 янтарных трубчатых бусин. Этому же скелету принадлежат и две костяные пряжки. В северном углу гробницы стоял глиняный сосуд. Второй скелет находился в средней части гробницы, у ее юго-западной стены. Погребенный лежал скорченно на левом боку. Третий скелет находился в юго-восточной части гробницы в сидячем положении. За его спиной стояла другая шаровидная амфора. Кроме указанного инвентаря в гробнице были обнаружены кремневый топор и желвак.

Вторая гробница была обнаружена осенью 1958 г. в ур. Други гоны у с. Хартоновцы Залещицкого района и предварительно исследована О. С. Туром. Она располагалась на северном склоне небольшой возвышенности. Гробница была ориентирована по линии северо-запад — юго-восток. За северо-восточной стеной гробницы находился завал камней неправильной формы. Гробница в Хартоновцах, как и предыдущая, была сооружена из каменных плит. В ней находились два скелета в скорченном положении. Перед лицом мужского скелета находился большой кремневый топор, а ближе к северному углу — шаровидный сосуд. В восточном углу стоял другой сосуд, возле которого лежали кремневый отщеп и костяное острие, а неподалеку меньший кремневый топор и кремневый нож. В южном углу гробницы стоял еще один сосуд.

Описанные погребения являются первыми за последнее время документированными объектами культуры шаровидных амфор на Подолии.

М. І. ОСТРОВСЬКИЙ

Поховання культури шнурової кераміки поблизу с. Липа Ровенської області

Надзвичайно багате на різноманітні археологічні пам'ятки с. Липа Дубнівського району, Ровенської області. Зокрема, наприкінці 1930-х років в урочищах Загуменна та Під Пустухою було відкрито поховання культури шнурової кераміки, які належать до типу недостатньо вивчених пам'яток і являють собою значну наукову цінність.

Могильник в ур. Загуменна знаходився на північно-західній околиці села, на віддалі близько 250 м від р. Липки, на її першій надзаплавній терасі. За свідченням мешканців, тут часто виорювались куски каміння